

Tamás Dénes

SZÉTÍRT FELÜLETEK

SZÉKELY ÖRS: *OSTINATO*. FÍSZ, BUDAPEST, 2020.

Vágjunk bele a közepébe.

Míntha tehetnénk is ehelyett valami mást.

A „hol kezdjük, hol kezdődik” kérdés különben is mind az irodalomértés, mind az irodalomról való írás egyik legizgalmasabb kérdései közé tartozik. Hiába kezdjük olvasáskor az első oldalnál, és haladunk az utolsó felé, amikor megpróbáljuk egy szátra felfűzni azt a jelentésséget, ami az olvasás közben bennünk felgyülemlett, egyből az elkezdés lehetetlenül lehetséges feladatával kezdünk küszködni. Mise en abyme – ugrás az örvénybe. Egy könyv különben is nem egy doboz, aminek ha felnyitjuk a fedelét, már ki is tudjuk emelni a benne rejtőző tartalmakat. Különösen nem egy doboz Székely Örs, fiatal kolozsvári költő debütkötete.

De akkor mi az?

Hívjuk segítségül Gilles Deleuze-t és Felix Guattarit. „A könyvben, mint minden dologban, vannak artikulációs vagy szegmentációs vonalak, rétegek, összefüggő territóriumok; de vannak szökésvonalak, a territóriumokat szétvető, deterritorializáló és rétegtelenítő mozgások” – írják a közös *Anti-Ödipusz* című könyvük kapcsán.¹ Ezzel azonban nem csupán a saját munkájukról állítanak valami lényegeset, hanem egy sajátos szöveg- és irodalomfelfogást is körvonalaznak, amit mindenképpen figyelembe kell venni, ha közel akarunk kerülni Székely Örs kötetéhez. A könyvnek tárgya van, és ez a tárgy valakinek (valakiknek) tulajdonítható – ez az a koordináta-rendszer, de talán pontosabb, ha gondolkodásmódnak, logikának nevezem, amelyben hagyományosan, megszokásszerűen el szoktuk helyezni a szövegeket. „A könyvnek nincs sem tárgya, sem szubjektuma, különféle módon megformált anyagokból, teljesen eltérő időkből és gyorsaságokból áll össze” – opponálja ezt a nézetet Deleuze és Guattari, amivel számomra

¹ Lásd: <http://www.c3.hu/~exsymposion/HTML/fu/deleuze/foszoveg.htm>

kijelölik azt a logikát, amelyen belül el lehet helyezni – és most megadom magam a nyelv, illetve a metafizikai hagyomány szellemének – a recenzió tárgyát.

Nem volt szándékolatlan a fenti elszólás. Egy nagyon alapvető gondolkodási és kulturális sémáról van itt szó, aminek kikezdésén, lebontásán hiába dolgozik már egy ideje a filozófia, a szépirodalom – és ebbe az izgalmas hagyományba kötném be Székely Örs kötetét is –, ez a séma állandóan visszatér, metafizikus szirénhangjával elcsábítja az ellene munkálkodókat, a rendezés, az uralás, a könnyen kezelhetőség sémáját biztosítva számunkra. Ez a törekenység értékel fel minden olyan kísérletet, amely megpróbál kibújni az eddig hevenyészve megidézett metafizikai hagyomány szorítása alól. Egy séma alól pedig nem lehet más sémával kibújni, csak az egyediség kockázatos útja kínálkozik mint megoldás. Ebbe belebocsátkozni nem jelent mást, mint felvenni a könyv sebességét, rátalálni azokra a mozgásenergiákra, amelyek megalkotják a szövegek eltérő és egymással mégis kapcsolatban lévő tereit. Ha tetszik, ha nem, már régóta egy einsteini univerzumban élünk. De mit is jelent költőin lakozni ebben az univerzumban?

Ami a felületen látszik.

Fotók, csempeminták (ún. azulejók), kihajtható lapok, eltérő betűméretek, különböző módon tördelt szövegek alkotják a könyvet. Nem véletlen ez a manapság divatos multimedialitás, ami itt azonban nem illusztrálást, egymást kiegészítő jelleget, párhuzamosságot takar. Az oldal mint felület és az ezekből a felületekből összeadóva előálló könyv képzete van játékba hozva. A könyv oldalai, ha egymás mellé tesszük őket, egy nagy teleírt felületet adnak ki. Megint egy hagyományos, továbbélő képzet: a szöveg lefedi a világot, a térkép a tájat. Székely Örs mozgásba hozza ezt a képzetet. A felület nem ad ki kontinuumot, diszruptív, akár hibás is, elmozdított, nem a helyükön található elemek tarkítják. Ezért már kézben tartani ezt a különben vékonyka könyvet, abba belepörgetni is különös élményt. A ujjak meg-megakadnak, ugranak a lapok, a különböző módon tördelt szövegek, színes képek összevissza villódnak. Mintha nyomdahibás példányt tartanánk a kezünkben, mondhatnám ironikusan, de helyesebb, ha metaforikusan értődik ez, mert itt a „hiba”, az eltérés konstitutív, pontosabban annak az egységes vállalásnak egy eleme, amit a könyv következetesen építeni próbál.

Hogy példázzam is az egészet. A *fraktálok* címmel jelzett rész három verset takar. A *fraktál* címet viselő oldal azonban kihajtható, alatta a *sivatag triptichon* című vers található, ami ezen a módon mintegy a *fraktálok* cím alá

is beiródik, fraktálszerűen tovább bontva a kötetet. Ha továbblapozunk, egy fa fotójára bukkanunk, amely, tudjuk meg a kötet végi leírásban, a tatrangi temetőben található. Azonban a *tatrangon fridával* című vers, amihez elméletileg kapcsolódhatna a fotó, a kötet egy későbbi pontján van, ez a vers ugyanakkor visszautal a *frida* című, két versből álló ciklusra.

Elmozdulások, takarások, felfedődések, előre- és hátrautalások, kapcsolódások adják ki a kötet szakadozott terét. Ezeknek a kapcsolódásoknak ugyanakkor mintha volna egy másik feladata is. A felületre kényszerítik az olvasást, úgy kapcsolják össze a kötet szövegeit, hogy az nem ad ki egységet, hanem felnyílik, szétburjánzik, „rózsásodik”, hogy a versek egyik többször visszatérő metaforáját használjam. Ez a szétburjánzás pedig összhangban van a kötet mozgásban lévő felületén található versekkel.

Ezek a versek ellenállnak a hagyományos olvasásmódoknak. Nem a kifejezés, a jelentés totalizálása, hanem a kötet architektónikájának megfelelően a szétbontás, az ismétlés, és hogy megidézzek egy filozófiai terminust, az „elkülönböződés” (Derrida) strukturálja őket.

Megint szükség lesz egy kis elméleti kitérőre. Most Paul de Man-t hívom segítségül, aki *A szimbolizmus kettős aspektusa* című tanulmányában a modern költő helyzetét a következő módon jellemzi². A modern költő annak az alapvető szakadásnak a határozott tudatából indul ki, amely saját léte és mindannak a léte között fennáll, ami nem ő: a természeti tárgyak, a társadalom vagy Isten. A művész tudatában van elidegenedettségének, szenvedí ezt, és a szimbólum segítségével megpróbálja visszaállítani az elveszett egységet. A szimbólum ugyanis Paul de Man szerint olyan nyelvhasználat, amelynek segítségével újra fel lehet fedezni minden létező egységét a képzelet és a szellem birodalmában.

Véleményem szerint, Székely Örs kötetével nemcsak a világ metaforájaként működő könyv képzetét mondja fel, hanem a fentebb felvázolt költészetfelfogással is szembemegy. Egy Székely Örs-vers nem kifejezni akar valamit, nem összekapcsolni a részt az egészszel, ahogy elrejtett és felfejtésre váró titkok sincsenek a versekben. Ennyiben hagyományos módon nem is lehet olvasni a verseket, főleg ha az olvasás a jelentés feltárulásáról szól, a jelentést keresi, azt a jelentést, amely szóról szóra, mondatról mondatra szerveződik, egységesül. Itt nincs ilyen jellegű egységesülés. Kiterítés van,

² Paul de Man: *A szimbolizmus kettős aspektusa*. In. Paul de Man: *Olvasás és történelem*, Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 98–118.

szétíródás, ismétlés, elkülönöződés. Olvasás helyett rá-olvasás. Felvilágosítás helyett felszabadítás.

Fel kell venni a versek sebességét, hagyni kell, hogy a kötet kvantumugrásai átjárjanak bennünket.

Miközben a helyek, a tárgyak, a különböző konkretizálható viszonylatok ott vannak a kötetben, ahogy egyfajta testpoétika is megképződik, sőt, azt lehet mondani, leuralja a verseket. Az előbbieket a kötetbe belekomponált és mindig pontosan jelölt fotók hordozzák: a csíksomlyói dombon legelő bika, Moreschi, az utolsó kasztrált operaénekes arca, córdobai pávafríz, a tatrangi temetőoldalban található akácfa, a marsi Gustev-kráterből fényképezett naplemente. A kötet költői műveleteinek igazi megvalósítása, hogy ez mégsem kelti az eklekticizmus hatását. Valószínűleg azért, mert ezek a dologiságok nem a kötet horgonypontjai, hanem elrugaszkodási pontok, amikből felfakadnak a kötet versei. A versek pedig szétírják ezeket a viszonylatokat, beleírják a testekbe, a testek közösségébe.

Mert mintha ez volna a tét:

„fussanak szét a sebek rajtam mint a rózsák

Szabadon engedem virágzásukat” (*sivatag triptichon*, 23. o.).

Az alkotás mint önmagadból, testi valódból való kifordulás (hányás) – ezt idézi meg a kötet nyitóverse, az *invitatorium* is (1. o.). A kint lüktető gyomor meg a belül létező „tört felszín” képzete azonban összezavarja a kint és bent pólusait, mintegy kiteríti a testet, szintén felületté változtatja. Az agonizáló, a „szorongó szervekkel” ellátott test felbomlik, összekeveredik minden mással, a növényivel, az állatival, különböző formák, viszonylatok közé kényszerül, át- és továbbmásolódik, szétíródik. Mintha a kifejeződések maximális szabadságfokát keresné a szerző. A felszabadításnak azon a módján munkálkodna, amelyen keresztül nem megérkezünk valahová, hanem éppen hogy felszabadulunk a helyek hatalmától.

Atópia? Disztópia?

Hozzátenném, az „atópia” kifejezés, ami görögül ’nem helyet’ jelent, egy specifikus allergia, bőrbetegség nevéként szerepel, amikor a bőr szárazzá, érzékennyé válik, mindenre fokozottan reagál. És mivel a kötet utolsó vers-egysége, a *salve regina* az úrbe vezeti ki az olvasót, talán a „disztópia” szó használata sem indokolatlan, tudván azt, hogy ez a szó görögül a „disz” és a toposz” szavakból tevődik össze, amit ’beteg, abnormális hely’-nek is fordíthatunk.

Ezen a módon burjánztathatók, kontaminálhatók tovább a kötet versei, így futnak, rózsáznak tovább a sebek azon a „beteg” helyen is, ami a kritikáírás tere.

Egy erős, szuverén működéssel, „költői technikával” szembesít Székely Örs debütötete. Erre utalhat a könyv címe is, az „ostinato” kifejezés, amely, tudjuk meg az első oldalon található szómagyarázatból, szakadatlanul ismétlődő dallam, ritmus, ami állandó jelenlétével kiemeli és megvilágítja a változó zenei elemeket.

Várjuk, hogy tovább burjánozzon.